

Detlaraziun Universala di Dêrċ dles Porsones

Ressoluziun 217 A (III) dla sentada generala di 10 de dezëmber dl 1948

Pream

Deache le reconescimënt dla dignité de düċ i mëmbri dla comunité dla jënt y di medemi dêrċ inalienabli, é la fondamënta dla liberté, dla iustizia y dla pêsc tl monn;

deache la manċianza de reconescimënt y le desprijamënt di dêrċ dles porsones à porté pro a aċ de barbaria, che ofënn la cosciënza dles porsones y deache al é gnû anunzié che n monn, olache les porsones à la liberté de parora y de religiun y la liberté da tēma y meseria é la majera aspiraziun dla porsona;

deache al va debojëgn da defëne i dêrċ dles porsones cun normes iuridiches a na moda che la porsona ne vëgnes nia sforzada da adorè la rebeliun sciöche ultimo meso cuntra la tirania y l’opresciun;

deache al va debojëgn da sostignì le svilup di raporċ d’amizizia danter les Naziuns;

deache i popui dles Naziuns Unides à reconfermè tl Statut súa crëta ti dêrċ fundamentai dla porsona, tla dignité y tl valur dla porsona, tl’avalianza di dêrċ danter ël y ëra y à tut la deziijiun da promöie le progrës sozial y de mius condiziuns de vita te na majera liberté,

deache i Staċ mëmbri s’ à tut dant da miré, en colaboraziun cun les Naziuns Unides, al respet y al’osservanza universala di dêrċ dla porsona y dles libertës fondamentales;

deache na comprenjiun coletiva de chisc dêrċ y de chëstes libertës é de grandiscima importanza por realisé deplëgn chëstes oblianzas,

protlamëia la Reuniun Generala

chësta detlaraziun universala di dêrċ dles porsones sciöche ideal coletif da arjunje da düċ i popui y dôtes les Naziuns, a na moda che vigni porsona y vigni organn dla sozieté se sforzes, tignin tres amënt chësta Detlaraziun, da sostignì cun l’insegnamënt y l’educaziun, le respet de chisc dêrċ y de chëstes libertës, y da garanti tres mosöres nazionales y internazionales progressives, le reconescimënt universal y efetif y le respet danter i popui di Staċ mëmbri y chi di teritori sotmetüs a súa iurisdiziun.

Articul 1

Dôtes les porsones nasc lëdies y cun la medema dignité y i medemi dêrċ. Ares à na rajun y na cosciënza y mëss s’incuntè òna cun l’atra te n spirit de fraternité.

Articul 2

A vigni porsona ti spétel düċ i dêrċ y dôtes les libertës protlamà te chësta detlaraziun, zënza degöna desfarënzia porvia dla raza, dl corù dla pel, dl ses, dl lingaz, dla religiun, dl’opiniun politica o de n’atra sort, dla provegnënza nazionala o sozjala, dla richëza, dla nasciüda o de d’atres condiziuns.

Ala medema manira ne pol gni fat degöna desfarënzia por la posiziun politica, iuridica o internazionala dl paìsc o dl teritore de chël che la porsona fej pert, anfat sce chësc é independënt, sot a n’aministraziun de crëta, nia autonom o sotmetü a val’ sort de limitaziun de sovranité.

Articul 3

Vigni porsona à le dêrt de vita, de liberté y de segurté dla porsona.

Articul 4

Degöna porsona ne po gni tignida te stlavité o sorvidù; la stlavité y le comerz de stláfis te bel anfat ċi forma é proibis.

Articul 5

Degöna porsona ne po gni sotmetüda a tortöra, tratamëncrödi, inumans o umilianċ o puniziuns.

Articul 6

Vigni porsona à le dêrt che al ti vëgnes reconesciü indlunch súa personalité iuridica.

Articul 7

Dôtes les porsones é anfat dan la lege y à le dêrt, zënza degöna desfarënzia, da gni defenüdes dala lege ala medema manira. Dôtes les porsones à le dêrt da gni defenüdes ala medema moda cuntra de vigni sort de descriminaziuns, che va cuntra chësta detlaraziun y cuntra vigni impiziamënt a na te’ descriminaziun.

Articul 8

Vigni porsona à le dêrt de na poscibilité reala de recurs pro i tribunai statai competënc cuntra aziuns che violëia i dêrċ fundamentai che ti vëgn reconesciüs a vigni porsona dala Costituziun o dala lege.

Articul 9

Degöna porsona ne po gni arestada, sarada ia o esiliada arbitriamënter.

Articul 10

Vigni porsona à le dërt, te na posiziun de avalianza plëna, a n’audiënza publica y valia dan n tribunal independënt y imparzial, cun na determinaziun de sü dërc y de sü dovëis, sciöche de vigni acüsa penala te sü confrunc.

Articul 11

Vigni porsona che vëgn incolpada de n reat à le dërt da gni reconesciüda sciöche inozënta, Čina che süa colpa ne é nia gnüda cumprovada aladô dla lege te n prozës publich, olache ara à albü dötes les garanzies che va debojëgn por süa defenüda.

Degöna porsona ne po gni condanada porvia de n’aziun o na tralascianza che ne é nia punibla tl momënt dl’esecuziun, aladô dl ordinamënt iuridich nazional o internazional. Implü ne pol nia gni dè na sanziun plü alta co chëra aplicabla tl momënt che le reat é gnü eserzitè.

Articul 12

Degöna porsona ne po gni sotmetüda a interferënzes arbitrares te süa vita privata, süa familia, süa Čiasa y süa correspondënza o gni ofenüda te so onur y süa reputaziun. Vigni porsona à le dërt da gni sconada dala lege cuntra chëstes interferënzes o ofenüdes.

Articul 13

Vigni porsona à le dërt da se möie lediamënter te n stat y da se chiri fora süa residënza lediamënter.

Vigni porsona à le dërt da s’un jì da n paisc, inČe dal sò, y da gni zoruch te so paisc.

Articul 14

Vigni porsona à le dërt da chiri y da ciafè te d’atri paisc asil cuntra les persecuziuns.

Chësc dërt ne podarà nia gni ghiré sce la porsona vëgn veramënter chirida por reaČ che n’è nia politics o por aziuns cuntra i fins y i prinzijs dles Naziuns Unides.

Articul 15

Vigni porsona à le dërt da avëi na zitadinanza.

A degöna porsona ne pol ti gni tut arbitriamënter no süa zitadinanza, no le dërt da baratè zitadinanza.

Articul 16

Ëi y ères cun n’eté adatada à le dërt da se maridè y mète sò familia, zënza limitaziun de raza, zitadinanza o religiun. Ai à i medemi dërc por Či che reverda le matrimone, tratan le matrimone y canche al vëgn deslié.

Les porsones po ma gni dades adöm cun le consëns lëde y plëgn di nüc.

La familia é la basa naturala y fundamentala dla sozieté y à le dërt da gni defenüda dala sozieté y dal Stat.

Articul 17

Vigni porsona à le dërt da avëi na proprieté personala o deboriada cun d’atri.

A degöna porsona ne pol ti gni tut arbitriamënter süa proprieté.

Articul 18

Vigni porsona à le dërt de liberté de pinsier, cosciënza y religiun; chësc dërt tol ite la liberté da mudé religiun o fede, y da mostrè, dassora o deboriada cun d’atri, tl publich o tl privat, süa religiun o süa fede tl insegnamënt, tla pratica, tl cult y tl’osservanza di rituai.

Articul 19

Vigni porsona à le dërt de liberté de minunga y espresciun, cun laprò le dërt da ne gni nia scintiné por süa minunga, y da chiri, ciafè y dè inant informaziuns y ideas tres vigni meso y zënza tigni cunt de confins.

Articul 20

Vigni porsona à le dêrt da se incuntè y se assozié en pêsc.

Degôna porsona ne po gni sforzada da fâ pert de n’assoziazium.

Articul 21

Vigni porsona à le dêrt da tô pert al govern de so païsc, sides diretamênter che tres rapresentanċ chiris fora lediamênter.

Vigni porsona à le dêrt da ti rovè pomez ales medemes condiziuns ai posċ de laûr publics te so païsc.

La orentè popolar a é la fondamênta dl’autorité publica; chêsta orentè mëss gni a espresciun tres lites regolars y dêrtes, universales y valies, cun litaziun socrêta o n’atra prozedôra ecuivalênta a na votaziun lèdia.

Articul 22

Sciôche mêmber dla sozieté à vigni porsona le dêrt de segurêza sozuala, sciôche inċe da realisé tres mosôres nazionales y la colaboraziun internazionala, tignin cunt dl’organisaziun y dles ressurses de vigni stat, i dêrċ economics, soziai y culturai che va debojëgn por súa dignité y le svilup lède de súa personalité.

Articul 23

Vigni porsona à le dêrt da podêi laurè, da se chiri fora lediamênter súa profesciun, da avêi condiziuns de laûr iûstes y dalvers y da gni defenûda cuntra la dejocupaziun.

Vigni porsona à le dêrt da ciafê le medemo paiamênt por le medemo laûr zênta discriminaziuns.

Vigni porsona che laôra à le dêrt da ciafê n paiamênt adatè y dalvers che ti garantêsces a d’êra y a súa familia n’esistênta aladô dla dignité umana, integrada sce al va debojëgn, cun d’atres mosôres de proteziun sozuala.

Vigni porsona à le dêrt da mête sô sindacaċ y da jî laprò por defênt sù interes.

Articul 24

Vigni porsona à le dêrt da palsè y da avêi têmp lède y dantadôt na limitaziun adatada dles ores de laûr y feries periodiches paiades.

Articul 25

Vigni porsona à le dêrt da avêi n standard de vita che garantêsces súa sanité y so bēgnester y chël de súa familia, tignin cunt dantadôt dl’alimentaziun, dl quant, dl’abitaziun, dles cures mediches y di sorvisc soziai che va debojëgn, sciôche inċe la segurêza tl caje de dejocupaziun, maratia, invalidité, vedovanza, vedlêza o sce ara perd a val’atra moda i mesi de sostēgn, porvia de condiziuns che ne depēnn nia da d’êra.

Les umes y i mituns à le dêrt da ciafê cures speziales y sostēgn. Dûċ i mituns, nasciûs tl matrimone o defora da d’êl, mëss ciafê la medema sconsanza sozuala.

Articul 26

Vigni porsona à le dêrt da ciafê n’istruziun. L’istruziun mëss ester altamo por ċi che reverda la scora elementara y la formaziun de basa debann. L’istruziun elementara mëss ester obligatoria. Dôtes les porsones mëss podêi ciafê n’istruziun tecnica y profescionala y ti rovè pomez ala medema manira al’istruziun alta aladô de sîes capacitês.

L’istruziun mëss se orientè al svilup plēgn dla personalité umana y al renforzamênt dl respet di dêrċ dles porsones y dles libertês fondamentales. Ara mëss portè pro ala comprenjiun, toleranza, amizizia danter dôtes les naziuns y i grups raziai y religiusc y sostigni l’ativité dles Naziuns Unides por mantigni la pêsc.

I geniturs à le dêrt de prioritè da chiri fora l’istruziun de sù mituns.

Articul 27

Vigni porsona à le dêrt da tô pert lediamênter ala vita culturala dla comunitè, da se gode les erts y da tô pert al progrès scientifich y a sù benefizi.

Vigni porsona à le dêrt che i interes morai y materiai che vēgn da súa produziun scientifica, leterara y artistica vēgnes sconà.

Articul 28

Vigni porsona à le dêrt da avêi n ordinn sozial y internazional, olache i dêrċ y les libertês nominades te chêsta detlaraziun po gni realisà deplēgn.

Articul 29

Vigni porsona à dovëis devers la comunité, deache ma dailò vara da se dauri al svilup lède y plëgn de sùia personalité.

Da eserzitè sù dèrč y sùes libertès mëss vigni porsona ma gni sotmetüda a chës limitaziuns che vëgn fates fora dala lege por garanti le reconescimënt y le respet di dèrč y dles libertès di atri y por adempli i dèrč bojëgns dla morala, dl ordinn public y dl bëgnester general de na sozieté democratica.

Chisc dèrč y chëstes libertès ne po a degöna moda gni eserzità contra i fins y prinziips dles Naziuns Unides.

Articul 30

Degöna desposiziun de chësta detlaraziun ne po gni interpretada a na moda da ti dè insačì dërt a n stat, n grup o na porsona da eserzitè n'ativité o n'aziun por tò y jì i dèrč y les libertès nominades te chësta detlaraziun.